

***Oponentský posudek na disertační práci, předloženou k obhajobě na
Pedagogické fakultě UK v Praze v květnu 2014.***

***Téma práce: Domácí gramotnostní prostředí dětí s různými jazykově-
kognitivními profily.***

Doktorandka: Helena Franke

*Školitel: Prof. PhDr. Stanislav Štech, CSc. – Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta*

*Školitel: Prof. PhDr. Marína Mikulajová, CSc. – Univerzita Komenského
v Bratislavě Pedagogická fakulta*

*Oponent: Prof. PhDr. Lenka Šulová, CSc. – katedra psychologie Filozofické
fakulty Univerzity Karlovy*

Doktorandka předkládá k posouzení rozsáhlou disertační práci – celkově 235 stran (z toho 183 stran samotného textu, 18 stran tvoří seznam odborných, převážně zahraničních zdrojů a 34 stran jsou přílohy – užití metody a seznam tabulek a grafů). Disertační práce vznikla jako samostatná podstudie rozsáhlého mezinárodního projektu ELDEL (Enhancing Literacy Development in European Language), který byl realizován v pěti evropských zemích na šesti univerzitách.

Doktorandka se zaměřila na identifikaci environmentálních rizik pro vývoj gramotnosti. Předložená práce sleduje téma domácího gramotnostního prostředí u třech skupin dětí (dětí s typickým jazykovým vývojem, děti s rodinným rizikem dyslexie a děti s vývojovou dysfázií). Zaměření na domácí gramotnostní prostředí lze na území ČR považovat za zcela nový vklad do široké psycholingvistické problematiky řečového vývoje dítěte.

Předložená práce je členěna klasickým způsobem na část teoretickou a empirickou, které jsou co do rozsahu i obsahu velmi vyvážené. V části teoretické autorka předkládá velmi soudržný text, který představuje 15 samostatných témat. V prvním z nich klasicky vymezuje pojmový aparát, který je dosti komplikovaný vzhledem k tomu, že se jednotlivá témata týkají několika vědních disciplín (lingvistiky, psychologie, neurologie a dalších). Větší pozornost je věnována tématu dyslexie a dysfázie a jejich vzájemnému vztahu. Značná pozornost je věnována také tématu čtení v rodině, jeho konkrétním formám, vývoji čtení u typické populace, významu čtení, obecně pak kvalitě řeči jako predispozici pro školní úspěch. Osobně považuji celou teoretickou část práce za velmi promyšlenou, soudržnou a zdařilou, především, co se její

logické stavby týče, hlubokého vhledu autorky do dané problematiky, jejích znalostí z oblasti zahraničních výzkumů apod. V kapitole 4 je velmi detailně popsán raný vývoj možné práce dítěte s knihou dle Horňákové et. al.. Za cennou považuji i kapitolu 15, kde autorka samostatně pojednává o geneticko- environmentálních aspektech jednotlivých studií se zaměřením na řečový vývoj dítěte. Velmi oceňuji také obsah kapitoly 10, kde je probírán předškolní jazykový vývoj a gramotnostní prostředí dětí z dyslektických rodin.

K teoretické části mám několik drobnějších připomínek spíše formálního charakteru, jako příkladně:

Str. 5 obě rizikové skupiny – uvést už v abstraktu jaké

Str. 12 vývojová data odrážejí a ne odrážení

Zvážit zda užívat v textu plurál, jedná-li se o prezentaci disertační práce jedné autorky

Str. 19 nezačínat větu slovem např.

Str. 20 již zhruba od půl roku

Str. 21 tečka za citací a ne před ní

Str. 22 „Lorna Hamiltonová“, zvážit zda užít přechylování?

Zvážit zda je v celém textu užíván jednotný princip práce se jmény, a jaký?

Str. 26 umožňuje dítěti a ne dítěte

Str. 39 zkratku SES vysvětlit v textu při jejím prvním užití

Str. 52 nezačínat větu číslem

Str. 56 buď a ne bud

Str. 68 přes znalost písmen místo před....

- Dále bych uvítala, kdyby autorka v rámci obhajoby a možná i při dalším publikování textu disertační práce přesně vymezila hranice vlastního výzkumu v rámci disertace a v rámci projektu realizovaném na Slovensku v projektu ELDEL, na kterém patrně také participovala?
- Domnívám se, že uvedení výzkumu Hamiltonové je příliš obsáhlé a zatěžuje vlastní text disertace autorky. Proč považovala za vhodné ho takto obsáhle uvést?
- Proč v rámci disertace nebyly zkoumány děti hovořící česky?

V části empirické autorka představuje realizaci 6 výzkumných cílů, ke kterým se vždy vztahuje několik výzkumných otázek. Je třeba konstatovat, že volba a formulace těchto cílů i otázek svědčí o autorčině výborné orientovanosti v celé interdisciplinární problematice řečového vývoje. Jsou uvedeny na str. 71-73 a týkají se jazykově kognitivních schopností dětí v předškolním věku a po nástupu do školy, jejich rodinného prostředí, změn tohoto prostředí

v rozmezí 5. – 7. roku věku dětí, týkají se odlišností mezi třemi sledovanými skupinami právě s důrazem na rodinné prostředí.

Metodologické části práce je věnován značný prostor a značná pozornost doktorandky a domnívám se, že možnost participovat ve velkém mezinárodním projektu ELDEL ji v tomto ohledu pravděpodobně velmi pozitivně ovlivnila. Autorka pečlivě popisuje vymezení sledovaných skupin, jejich získávání pro spolupráci ve výzkumu, popisuje sběr dat a svůj konkrétní vklad v tomto logisticky a časově náročném procesu. Velmi detailně též popisuje veškeré užití metody ve všech fázích sběru dat. Některé byly standardizované, jiné převzaté z jiných jazyků, některé přímo vytvořené pro potřeby disertační práce (příkladně 32 položkový dotazník pro rodiče (str. 94). Obecně lze velmi kladně hodnotit pečlivost metod připravených pro rodiče a vhodnost zvolených a sledovaných oblastí.

V experimentální části práce oceňuji mimo jiné zralé rozhodnutí autorky uvést poslední fázi sběru dat odděleně od ostatních, neboť původní výzkumný vzorek byl „ochuzen“ o značný počet dětí, které měly odklad školní docházky. Do školy tyto děti nenastoupily, a tedy nebyly ovlivněny vyučováním. Autorka navíc odklad školní docházky interpretuje jako jeden z projevů narušeného vývoje řeči.

Získané četné výsledky jsou kvalitně zpracovány a uvedeny numericky i graficky s patřičným slovním doprovodem. Na to, jak jsou získaná data rozsáhlá, je třeba ocenit autorku, že nepodlehla pokušení uvádět je ve větším rozsahu, ale dokázala je pro čtenáře zpracovat do podoby srozumitelného a vcelku krátkého (i když toto může znít paradoxně, vzhledem k celkovému rozsahu posuzované práce) textu. Domnívám se, že i tato dovednost autorky (zvolit jen podstatná sdělení a zprostředkovat je v celku koncentrovanou a výzkumně skromnou formou), je jedním z podstatných výstupů, jež jsou umožněny doktorandům, pokud mají možnost participovat na větších výzkumných projektech. Za velmi cennou část disertační práce považuji diskusi, ve které opět autorka prokazuje svou odbornou erudici a zralost.

K části experimentální mám několik následujících poznámek a dotazů:

Str. 71 dvě výzkumné otázky a ne dva

Str. 72 použití slova „otravností“ je kapiózní. Je řada rodičů, kteří kontakt s dítětem považují za nejvíce smysluplný okamžik dne. Možná lze doporučit autorce, aby našla jiné výstižné české slovo.

Str. 82 Neumím si přestavit, jak probíhalo fonematické pojmenovávání u předškoláků. Bylo realizováno i s touto věkovou kategorií?

Str. 96 Rodiče vyplňovali jednotlivé metody spolu? Kdo tedy rozhodoval o odpovědích, otec nebo matka? Či muselo dojít ke konsenzu mezi nimi a co když k němu nedošlo?

Pro mě osobně je na závěr důležitou otázkou, zda takto obsáhlé baterie testů netrpí tím, že se sleduje jaksi vše a výzkumu chybí skutečná cílenost na konkrétní problém. Mohla by se doktorandka k tomu vyjádřit?

Mám-li tedy odpovědět na zadaná kritéria disertační práce:

- **Téma je vysoce aktuální a lze ho považovat za novátorské**
- **Disertace splnila stanovený cíl a vytvořila fundovaný základ pro další návazné studie.**
- **Doktorandka pracovala s metodami užívanými v mezinárodním projektu ELDEL, které obohatila o další metody, jež se dotýkají jí zvoleného tématu a také vlastními doplňujícími metodami**
- **Mezi základní výsledky disertační práce patří dle mého soudu, zmapování odborných hledisek a výzkumných výsledků v oblasti gramotnostního prostředí dítěte ve věku 5-7 let, v oblasti dyslexie a vývojové dysfázie. Dalším výsledkem je získání a detailní popis některých méně známých metod a vytvoření nových metod. Přínos je v upozornění na geneticko-environmentální studie v této oblasti, v analýze odlišností rodinného prostředí tří sledovaných skupin dětí a jejich řečového vývoje. Za výsledek lze jistě považovat i to, že vznikl ucelený a komplexní text, vhodný k samostatné publikaci.**
- **Výše jmenované má jistě význam pro společenskou praxi a to především v oblasti pedagogické, lingvistické a psychologické a má vliv i na další vědecký vývoj.**
- **Disertační práce splňuje podmínky kladené na toto řízení.**

Celkově lze shrnout, že předložená práce, která vychází z širšího mezinárodního výzkumného projektu ELDEL, jehož se doktorandka účastnila, splňuje dle mého soudu veškerá kritéria kladená na disertační práce. Předložená práce je po formální i obsahové stránce velmi kvalitní a představuje skutečně nadstandardní časovou dotaci z její strany. Domnívám se, že by bylo přínosné pro psychologickou, pedagogickou a lingvistickou obec ji publikovat jako celek, nebo alespoň její vybrané části.

Práci doporučuji k obhajobě s kladným hodnocením.